

Patryk Brambert, Artur Zieliński

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
e-mails: pbrambert@ujk.edu.pl; artur.zielinski@ujk.edu.pl

**ATRAKCJE A MOŻLIWOŚCI
ROZWOJU KLASTRA TURYSTYCZNEGO
NA PRZYKŁADZIE POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ
CZĘŚCI REGIONU ŚWIĘTOKRZYSKIEGO**

**SOUTHEASTERN PART OF ŚWIĘTOKRZYSKIE
REGION AS AN EXAMPLE FOR RESEARCH
ON RELATIONS BETWEEN TOURIST ATTRACTIONS
AND POSSIBILITIES FOR A TOURISM
CLUSTER DEVELOPMENT**

DOI: 10.15611/pn.2017.473.09

JEL Classification: L26, L83, R11, Z32

Streszczenie: Turystyka jest jedną z dynamiczniej rozwijających się gałęzi gospodarki. Jej dalsza koniunktura jest uzależniona m.in. od poprawy jakości usług oraz rozwoju nowych obszarów turystycznych. Południowo-wschodnia część regionu świętokrzyskiego to przestrzeń, która do niedawna nie była kojarzona z turystyką. Obecnie funkcjonują jednak na niej obiekty, które szybko stały się jednymi z największych atrakcji turystycznych ziemi świętokrzyskiej. Według autorów powstanie klastra może umożliwić doskonałą formę współpracy w zakresie rozwoju turystyki na ww. obszarze. Celem badań jest wskazanie potencjalnych możliwości koniunktury turystycznej w oparciu o perspektywę ukształtowania się i funkcjonowania turystycznego klastra.

Słowa kluczowe: turystyka, klastr, rozwój gospodarczy, region świętokrzyski.

Summary: Tourism is one of the most dynamically developing economic sectors. However, its further development depends on, among others, improvement in quality of services and development of new touristic areas. It has not been until recently when the south-eastern part of the Świętokrzyskie region started to be associated with tourism. Nowadays there have emerged some new facilities that are now included among the most popular tourist attractions of the region. According to the authors, if a cluster is created, it may prove to be a perfect space for touristic cooperation in the area. The aim of the research is then to indicate potential possibilities for tourism development based on the possibility to establish a tourism cluster and to make it operational.

Keywords: tourism, cluster, economic development, Świętokrzyskie region.

1. Wstęp

Zaistnienie koncepcji klastrów na przełomie XIX i XX w. szybko zaowocowało zmaterializowaniem się ich idei w strukturach różnych gospodarek. Proces ten wyraźnie zaznaczył się również w Polsce już w dwóch ostatnich dekadach. Problematyka zjawiska jest elementem oraz obszarem badawczym geografii gospodarczej i ekonomii regionalnej i ma ścisły związek z rozwojem regionalnym.

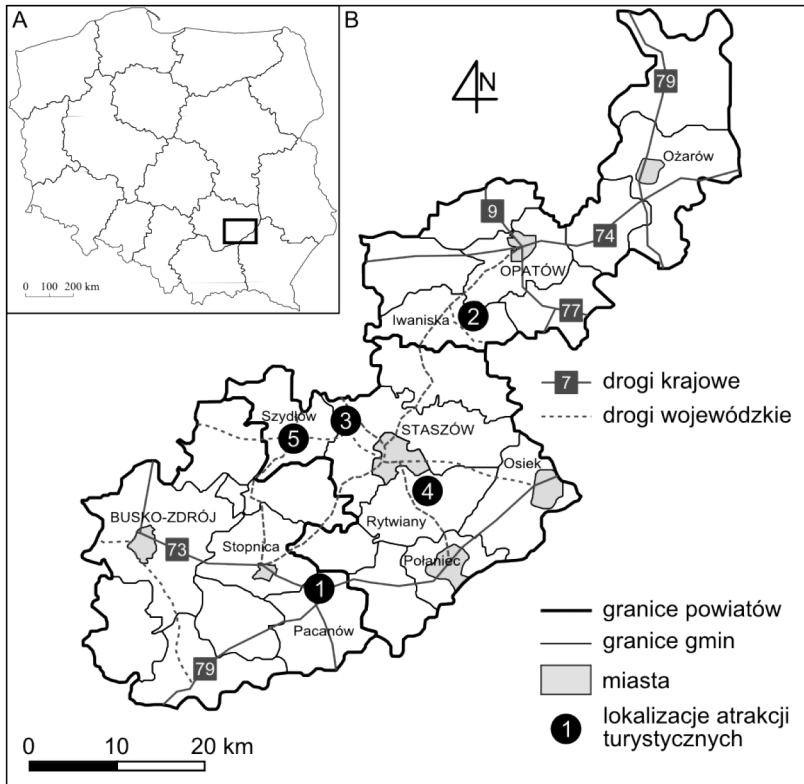
Jednym z twórców koncepcji klastrów jest A. Marshall [1890]. Zwrócił on uwagę na koncentrację dystryktów przemysłowych, wyjaśniając przez to częściowo korzyści z funkcjonowania klastrów dla firm i regionu. Kontynuatorami badań czynnika lokalizacji oraz powodów formowania się struktur klastrowych byli m.in. F. Perroux [1955] i twórca teorii biegunów wzrostu P. Krugman [1991]. Na tej podstawie współczesne ujęcie zagadnienia spopularyzował M.E. Porter [1990]. Ekonomista udowodnił, że do należytego rozwoju systemów gospodarczych niezbędne jest skupienie geograficzne i przejawy współzawodnictwa między podmiotami. Taką możliwość stwarza klastr, ponieważ łączy konkurencję i kooperację, będąc dwuwymiarowym połączeniem koncepcji aglomeracji oraz sieci na wysokich poziomach koncentracji przestrzennej i współpracy [Terstriep 2008].

Klasy umożliwiają stymulowanie wzrostu w danym miejscu, w tym czerpanie wielu korzyści dla firmy, gospodarki lokalnej i regionalnej. Bliskość przedsiębiorstw o określonym profilu, specjalizacji, silnie współdziałających, nawiązujących nie tylko biznesowe, ale i społeczne relacje przekłada się na proces innowacji i uczenia się. Następstwa ekonomiczne istnienia tych struktur sieciowych wywołują promocję regionu, przyciągając inwestorów, dając impuls do powstania przedsiębiorstw. Konsekwencją jest kumulacja kapitału finansowego i ludzkiego, zwiększenie zatrudnienia. Usprawniona zostaje infrastruktura. Możliwość efektywnego stymulowania rozwoju zachęca władze publiczne do zwielokrotnienia działań w kierunku zwiększenia obecności klastrów na swym terytorium.

W pracy podjęto rozważania nad możliwościami zaistnienia klastra turystycznego na południowym wschodzie województwa świętokrzyskiego. Obszar ten nie należy do najlepiej rozwiniętych gospodarczo. Położony jest peryferyjnie. Od sąsiednich województw oddziela go naturalna granica – Wisła. Jednak cechuje się znaczącymi walorami turystycznymi. Dlatego cel pracy stanowi wskazanie potencjalnych możliwości koniunktury turystycznej w oparciu o ewentualność ukształtowania się i funkcjonowania klastra. Lokalny zasięg możliwej sieci współpracy zamyka się w granicach części 3 powiatów: buskiego, staszowskiego i opatowskiego (rys. 1).

O wyborze lokalizacji i zasięgu przestrzeni zdecydowało istnienie znaczących w skali regionu atrakcji turystycznych, które podkreślają specyficzne zasoby wewnętrzne wynikające z determinant przyrodniczych, historycznych i rynkowych. Metody wykorzystane w opracowaniu to analiza opisowa i statystyczna. Użyty został współczynnik lokalizacji (LQ, *location quotient*), tj. miara branżowej specjalizacji (koncentracji) działalności według sekcji PKD w wybranych gminach względem

obszaru referencyjnego – województwa. Wskaźnik LQ to stosunek między udziałem danej branży (zakwaterowania i gastronomii) w gospodarce gminy oraz udziałem tej branży w gospodarce regionalnej. Może przyjmować wartości: > 1 (koncentracja wyższa niż w obszarze referencyjnym), 1 (zbieżna koncentracja), < 1 (koncentracja niższa niż w obszarze odniesienia) [Brodzicki, Szultka 2002]. Posłużono się danymi z Urzędu Marszałkowskiego (UMWŚ) i z GUS (BDL).



Lokalizacje atrakcji turystycznych: 1. Europejskie Centrum Bajki (Pacanów); 2. Zamek Krzyżtopór (Ujazd); 3. Zespół Pałacowy (Kurozwęki); 4. Pustelnia Złotego Lasu (Rytwiany); 5. Zabytki Szydłowa.

Rys. 1. Położenie obszaru badań: A – na tle Polski; B – na tle danych powiatów.

Źródło: opracowanie własne.

2. Specyfika gospodarcza a klastry

Region świętokrzyski należy do obszarów opóźnionych gospodarczo i społecznie. Problemem jest rozdrobnione rolnictwo i zróżnicowanie przestrzenne potencjału kapitału ludzkiego. Pomimo tych uwarunkowań, według *Raportu z inwentaryzacji kla-*

strów w Polsce 2015 [PARP 2016], na obszarze województwa funkcjonują 4 klastry, definiowane w krajowej praktyce ich delimitacji jako geograficzne skupiska niezależnych podmiotów reprezentujących określoną specjalizację gospodarczą, współpracujących i konkurujących z sobą w ramach łańcucha wartości [Hołub-Iwan, Wielec 2014 i in.]. Siedziby 3 z nich są w Kielcach, a 1 w Jędrzejowie. Są to zrzeszenia:

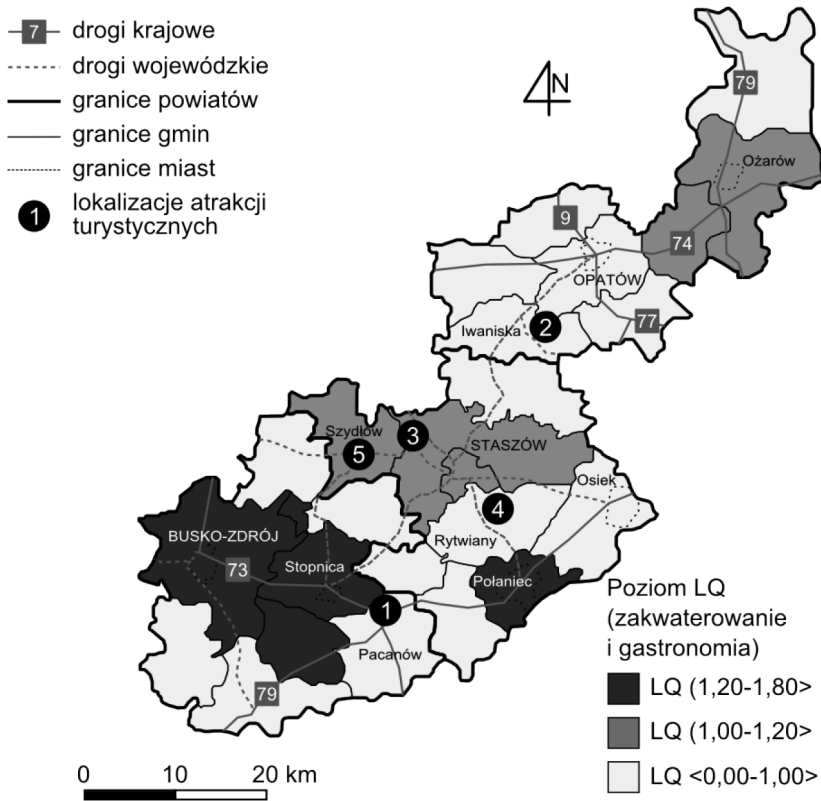
1. usług biznesowych, w tym turystyki biznesowo-konferencyjnej (klaster Grono Targowe Kielce);
2. budowlane (Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Budowlany Innowator);
3. energetyczne (Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Energetyczny);
4. medyczne, z turystyką medyczną (Nauka, Medycyna i Nowoczesne Technologie w Jędrzejowie).

Specjalizacje klastrów są wśród strategicznych sektorów świętokrzyskiej gospodarki [Zarząd Województwa Świętokrzyskiego 2006]. Przy tym zgodnie z koncepcją inteligentnych specjalizacji obszary, uwzględniając mocne i słabe strony warunków społeczno-gospodarczych, mają pobudzać swój potencjał z naciskiem na innowacje i postęp technologiczny w kluczowych polach koncentracji działalności. Dla regionu główne inteligentne specjalizacje to: zasobooszczędne budownictwo, przemysł metalowo-odlewniczy, turystyka zdrowotna i prozdrowotna, nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo spożywcze.

Należy zwrócić uwagę, iż region nie jest nasycony strukturami klastrowymi, zwłaszcza tymi, które są związane z walorami turystycznymi ziemi świętokrzyskiej. Przestrzeń możliwą do wzmocnienia o taką specjalizację można dostrzec w różnych częściach województwa. Obecnie obserwuje się dość dynamiczne kształtowanie się klastra turystycznego w rejonie Chęciny i tworzenie przestrzeni współpracy w oparciu o ponadregionalny szlak rowerowy Green Velo. Jednym z takich obszarów może być południowo-wschodni fragment regionu.

Warto nadmienić, że wyniki badań Nowak i Bramberta [2015] ujawniają współzależności między przedsiębiorczością a rozwojem regionalnym wykorzystującym dany potencjał wzrostu, identyfikując profile gospodarcze podregionów i regionu świętokrzyskiego na podstawie koncentracji sekcji działalności (wg PKD) i ich najwyższej konkurencyjności terytorialnej. Zgodnie z tym subregion sandomiersko-jędrzejowski cechuje się stymulującym wpływem na poziom rozwoju w postaci usług zakwaterowania i gastronomii, jak i w formie aktywności związanych z kulturą, rekreacją i rekreacją.

Zgodnie z powyższym za pomocą wskaźnika lokalizacji (LQ) zbadano koncentrację przestrzenną działalności gospodarczej związanej z zakwaterowaniem i gastronomią (sekcja I) w gminach obszaru, względem województwa. Stwierdzono wysoką – ponadprzeciętną na tle regionu – koncentrację usług w gminach: Busko Zdrój, Stopnica, Solec Zdrój i Połaniec. Dostatecznie wysoka koncentracja nastąpiła m.in. na terenach Staszowa i Szydłowa. Istnieje więc potencjał jednostek, zwłaszcza zlokalizowanych w bliskości atrakcji turystycznych, by kreować ścisłą komplementarną współpracę w ramach klastra na rzecz rozwoju turystyki (rys. 2).



Lokalizacje atrakcji turystycznych: 1. Europejskie Centrum Bajki (Pacanów); 2. Zamek Krzyżtopór (Ujazd); 3. Zespół Pałacowy (Kurozwęki); 4. Pustelnia Złotego Lasu (Rytwiany); 5. Zabytki Szydłowa.

Rys. 2. Poziom wskaźnika lokalizacji usług związanych z zakwaterowaniem i gastronomią w gminach powiatów buskiego, staszowskiego i opatowskiego w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne.

Istnieje duże prawdopodobieństwo, że proponowana przez autorów inicjatywa zamieni się w rzeczywiste zawiązanie kooperacji między podmiotami upatrującymi szansy na rozwój turystyki. Chodzi tu głównie o turystykę pobytową długoterminową, co pozwoli na wieloaspektowy rozwój. To powinno przełożyć się na wzrost spójności funkcjonalnej całego regionu w wymiarach: ekonomicznym, społecznym i terytorialnym. Poza tym powinno nastąpić zwiększenie konkurencyjności terytorium, tzn. sumy konkurencyjności przedsiębiorstw oraz ich otoczenia.

3. Przegląd wybranych atrakcji turystycznych obszaru

Turystyka jest dynamicznie rozwijającą się gałęzią gospodarki. Liczne regiony postrzegają w niej możliwości osiągnięcia wręcz spektakularnej koniunktury. Dlatego tworzy i kreuje się nowe atrakcje. Monitorując następnie ruch turystyczny, można dostrzec kierunki zmian w tej sferze. Analiza liczby zwiedzających ujawnia, że wcześniej nieistniejące lub mało znane atrakcje turystyczne zaczynają być w sposób istotny postrzegane i odwiedzane przez turystów. Taka sytuacja dotyczy obszaru objętego analizą.

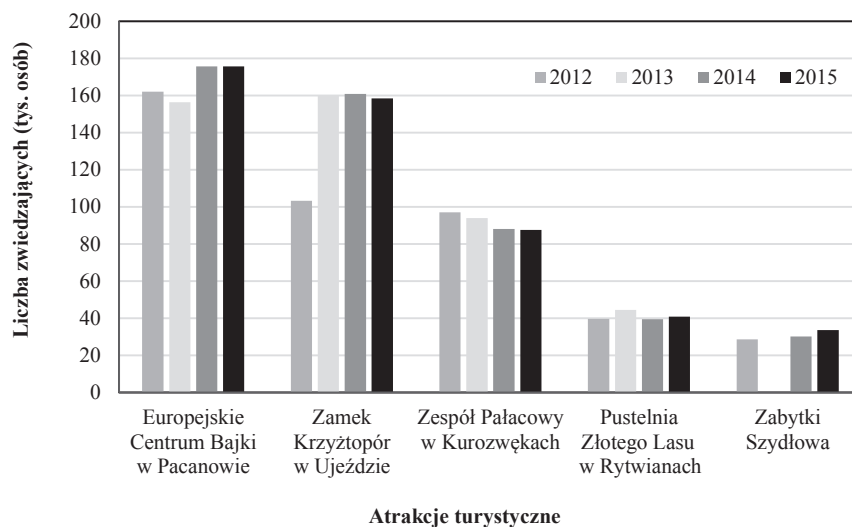
Województwo świętokrzyskie wyróżnia się swoistą specyfiką fizyczno-geograficzną, kulturową, walorami krajoznawczymi. Stanowi jeden z popularnych regionów turystycznych w Polsce, którego poważnym atutem jest dogodne położenie geograficzne pomiędzy znaczącymi ośrodkami miejskimi. Turystyka koncentruje się zasadniczo w Górach Świętokrzyskich i ich obrębie.

Fragment południowo-wschodniej części regionu przez wiele lat nie był kojarzony z przestrzenią o znaczących walorach turystycznych. Pod względem fizyczno-geograficznym jest zaliczany do Niecki Nidziańskiej, a jego północno-wschodnie rejony do Pogórza Szydłowskiego. Pogórze Szydłowskie to pagórkowaty krajobraz, urozmaicany płatami lessu. Niecka Nidziańska to rejon o nieco mniej urozmaiconej rzeźbie, ze skałami węglanowymi i siarczanowymi. Obszar odgrywał poważną rolę w okresie kształtowania się polskiej państwowości. Świadczą o tym m.in. zachowane zabytki w Wiślicy (powiat buski) i Szydłowie (powiat staszowski).

Spośród wielu atrakcji znajdujących się na badanym terenie wybrano obiekty najbardziej popularne pod względem zwiedzania w skali województwa (rys. 3).

Szczególną atrakcją jest Pacanów (powiat buski). W tej miejscowości funkcjonuje od 2005 r. Europejskie Centrum Bajki im. Koziołka Matołka, które mieści się w bajkowo wyglądających zabudowaniach oddanych do użytkowania w 2010 r. (fot. 1). Z tego powodu miasteczko coraz powszechniej uważane jest za polską stolicę bajek. Mimo krótkiej historii istnienia centrum zainicjowało ono szereg korzystnych przeobrażeń Pacanowa. Objawiają się one istotnym ożywieniem gospodarczym. Niewątpliwie sprawia to rosnąca w latach 2012-2015 liczba zwiedzających. Ponad 175 tys. gości sprawiło, że Europejskie Centrum Bajki znalazło się na 3. miejscu wśród największych atrakcji turystycznych regionu w 2015 r. i na 1. miejscu w badanej grupie.

Drugim obiektem jest zamek Krzyżtopór w Ujeździe, w gminie Iwaniska (powiat opatowski). To jedyny w swoim rodzaju zamek ukazujący pozostałości po imponującym bogactwie i przepychu fundatora, Krzysztofa Ossolińskiego [Kuls 2006]. Choć ma status trwałej ruiny, to fascynuje rozmiarami. W jej skład wchodzi monumentalny zamek oraz obszerne fortyfikacje w postaci bastionów, fosy, śladów licznych umocnień i mostów. Od 2012 do 2015 r. zabytek ten podziwiali po ok. 160 tys. zwiedzających (6. miejsce wśród regionalnych atrakcji).



Rys. 3. Ruch turystyczny w wybranych atrakcjach turystycznych południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego w latach 2012-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UMWS.



Fot. 1. Europejskie Centrum Bajki im. Koziołka Matołka w Pacanowie

Źródło: Europejskie Centrum Bajki.

Niezwykle cennym atutem turystycznym ziemi staszowskiej są leżące 7 km od Staszowa Kurozwęki. Miejsce to stało się atrakcją o ponadregionalnym znaczeniu

[Zieliński, Janeczko 2016]. Kurozwęki osiągnęły sukces dzięki pałacowi, który powrócił w ręce spadkobierców i przeszedł gruntowny remont. Park otaczający pałac odzyskał pierwotny urok. W odrestaurowanej posiadłości wykreowano kompleks turystyczny Zespół Pałacowy w Kurozwękach.

Następnym w rankingu popularności obiektem jest Pustelnia Złotego Lasu w Rytwianach, na południe od Staszowa. W latach 2012-2015 miejsce to odwiedzało przeciętnie 41 tys. osób.

Interesującym miejscem staje się Szydłów. Miejscowość ta wyróżnia się zachowanymi na długości 700 m murami obronnymi z blankami i strzelnicami z XIV w. Poza tym posiada inne zabytki, które tworzą średniowieczny zespół miejski [Kiryk 2011]. Budowle te wraz z charakterystycznym ukształtowaniem terenu sprawiają, że miasto cechuje się również jednym z piękniejszych krajobrazów średniowiecznych miast warownych Europy. Specyfikę ośrodka doskonale podkreślają Brama Krakowska z XIV w. i późnorennesansowa synagoga z XVI w. (fot. 2), która jest najstarszą zachowaną bożnicą w regionie i jedną z najstarszych w Polsce. Zabytki Szydłowa odwiedzane są przez coraz większą liczbę turystów, na co wskazuje systematyczny wzrost ruchu turystycznego w danym czasie. Warto nadmienić, że potencjał turystyczny Szydłowa nieustannie wzrasta, gdyż prowadzone są prace archeologiczne i odkrywane są tajemnice grodu.



Fot. 2. Synagoga z XVI w. w Szydłowie.

Źródło: fotografia własna.

Zaistnienie nowych obiektów cieszących się zainteresowaniem turystów diametralnie odmieniło oblicze rozpatrywanego terenu. W skali roku są one odwiedzane

przez ok. 0,5 mln osób. W ostatnim czasie większego znaczenia w turystyce nabierają też inne miejsca na południu województwa [Zieliński, Czerwiński 2013]. Proces ten niewątpliwie kreuje nowe możliwości działalności gospodarczej.

Niestety, dominująca liczba zwiedzających nie przebywa zbyt długo na tym terenie. Według autorów tę niekorzystną strukturę pobytową może odmienić zainicjowanie tworzenia, a następnie funkcjonowanie klastra turystycznego, który będzie mógł zrzeszyć w ramach sieci współpracy nie tylko podmioty odpowiadające za zabytki oraz atrakcje turystyczne, ale i miejsca noclegowe, obiekty kulturalno-rozrywkowe, rekreacyjne i inne usługi wspierające turystykę.

4. Zakończenie

Chociaż do niedawna południowo-wschodnia część regionu świętokrzyskiego nie była kojarzona z terenami o charakterze i wartościach cennych dla turystów, to na obszarze tym zostały wykreowane miejsca o rosnącej popularności. Podkreślić należy, iż zainicjowanie klastra na bazie dostrzeżonych obiektów turystycznych mogłoby wpłynąć korzystnie na dalszą koniunkturę gospodarczą i społeczną. Wzmacniając mocne strony określonego obszaru, doprowadzi się do intensyfikacji efektów zewnętrznych, które rozprzestrzeniać się będą na otaczające obszary, nie tylko lokalnie, ale i regionalnie, w czym niezmiernie ważny mnożnik powinien stanowić klastr. Bez kooperacji nie jest możliwy efektywny rozwój. Przy wzroście relacji między podmiotami bądź obszarami zmniejszają się różnice w poziomie wzrostu i rzeczywiście postępuje rozwój, a co za tym idzie: zwiększa się spójność funkcjonalna. Ten polaryzacyjno-dyfuzyjny model rozwoju układów przestrzennych właściwy jest w rozważanym przypadku, gdzie rozwój koncentruje się wokół wykazanych atrakcji turystycznych. Dlatego współpraca w klastrze przyczyniłaby się do wydłużenia czasu pobytu turystów na tym terenie poprzez szeroką ofertę komplementarnych, atrakcyjnych usług turystycznych. Liczba odwiedzających ów obszar będzie wzrastać. Potwierdza to dynamiczny rozwój innych tego typu klastrów, zwłaszcza klastra Grono Targowe Kielce, lub ich inicjatyw. Znaczenie ma również poprawa infrastrukturalnego skomunikowania obszaru w formie mostu na Wiśle w Połańcu, w kierunku Podkarpacia, czy powstającego mostu w Nowym Korczynie, w stronę Małopolski. Zniweluje to destymulantę administracyjnie peryferyjnego położenia.

Oczywiście, klastr nie jest panaceum na wszystkie problemy, z samego bowiem jego zaistnienia niewiele może wynikać. Jest on jedną z możliwości wpływania na rozwój gospodarczy, jeśli tylko działa efektywnie, o czym świadczą choćby dobre przykłady wyróżnionych wyżej aktywnych świętokrzyskich klastrów. Dlatego koncepcja stworzenia klastra turystycznego autorom niniejszej pracy wydaje się sensownym, efektywniejszym rozwiązaniem niż inne struktury organizacji na rzecz wzrostu koniunktury, spójności, atrakcyjności i konkurencyjności omawianej części regionu.

Literatura

- Brodzicki T., Szultka S., 2002, *Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw*, Organizacja i Kierowanie, nr 4, s. 45-60.
- Hołub-Iwan J., Wielec Ł., 2014, *Opracowanie systemu wyboru Krajowych Klastrów Kluczowych. Charakterystyka krajowego klastra kluczowego w oparciu o analizę źródeł wtórnych*, PARP, Warszawa.
- Kiryk F., 2011, *Szydłów w późnym średniowieczu*, [w:] Jastrzębski C. (red.), *Szydłów przez stulecia. Monografia Gminy Szydłów*, Szydłów, s. 53-71.
- Kuls T., 2006, *Krzyżtopór*, Zabytki Heritage, nr 3, s. 8-15.
- Krugman P., 1991, *Increasing returns and economic geography*, Journal of Political Economy, vol. 99, no. 3, s. 483-499.
- Marshall A., 1890, *Principles of Economics*, MacMillan, New York.
- Nowak E., Brambert P., 2015, *Zróźnicowanie wewnętrzne rozwoju województwa świętokrzyskiego w oparciu o wybrane sekcje PKD – podejście ilościowe*, Studia i Materiały Miscellanea Oeconomicae, nr 4, s. 223-237.
- PARP, 2016, *Raport z inwentaryzacji klastrów w Polsce 2015*, Warszawa.
- Perroux F., 1955, *La notion de pôle de croissance*, Economie Appliquée, no. 1-2.
- Porter M.E., 1990, *The Competitive Advantage of Nations*, Macmillan, London.
- Terstriep J., 2008, *Cluster Mapping – Analysis Grid*, WP6 – Access to Clusters, Institute for Work and Technology, Germany.
- Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, 2014, *Strategia Badań i Innowacyjności. Od absorpcji do rezultatów – jak pobudzić potencjał województwa świętokrzyskiego 2014–2020+*, Kielce.
- Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, 2006, *Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020*, Kielce.
- Zieliński A., Czerwiński K., 2013, *Ponidzie jako przykład przestrzeni o szerokich możliwościach rozwoju turystyki edukacyjnej*, [w:] Rapacz A. (red.), *Gospodarka turystyczna w regionie: rynek turystyczny – współczesne trendy, problemy i perspektywy jego rozwoju*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 304, Wrocław, s. 379-389.
- Zieliński A., Janeczko K., 2016, *Największe atrakcje turystyczne w województwie świętokrzyskim w opinii turystów*, Ekonomiczne Problemy Turystyki, nr 2 (34), s. 297-307.